

KNJIŽEVNA POROČILA

SLOVENSKA DELA

Izidor Cankar, Uvod v umevanje likovne umetnosti. Sistematika stila. Knjižnica Narodne galerije, 2. Ljubljana 1926. 224 str. in 48 slik.

Naša današnja dovršena reprodukcijska tehnika omogoča, da se dobri in ne predragi umetniški umotvori porazširijo v najširše plasti naroda. «Umetnost narodu» je deviza, ki ti odmeva od vsepovsod, in sicer ne samo iz ust poslovnih špekulantov, ki jim je seveda vzgoja naroda in mladine bore malo mar, temveč v prvi vrsti tudi od docela nesebičnih združenj, kot je to v Nemčiji predvsem znani Dürerbund. Kajti neka globoko-notranja potreba naše dobe je, usmerjene predvsem v materijelno stran, da si išče utehe pred skrbmi sivega delavnika v čistih višinah plemenite umetnosti. Ali z razširjanjem dobre umetnosti same še ni opravljeno vse. Treba je vzgojiti tudi umevanje zánjo. Umetnostno-zgodovinskih del poljudne vsebine sicer ne primanjkuje, pač pa se kaže potreba po odgovarjajočih uvodih v umevanje likovne umetnosti. Seveda se razumevanje umetnosti ne dá priučiti iz knjig. Resnično umetnostno umevanje mora biti prirojeno. Vzlic temu je dovolj ljudi, ki jim je knjiga potrebna, da jim pomaga odpreti oči za pravo gledanje. V tem zmislu je tudi treba pojmovati vse razne spise, ki so doslej izšli o tem predmetu, kot na primer Wölfflin, Cornelius in drugi. Tudi pri nas se je pokazala potreba po takih uvodih. Da bi se odpomoglo temu, je beograjski arheolog Miloje Vasić pred pol leta prevel v srbščino kratko, danes vsekakor ne več povsem na višku dobe stoječe delce francoskega umetnostnega historika L. Hourticqa. Neki beograjski časopis je, ocenjujoč ta spis, veselo vzkliknil: «Če že nimamo lastnega uvoda v umevanje likovne umetnosti, imamo vsaj izvrsten prevod tujega.» No, lasten uvod je izšel preje, nego je to slutil beograjski časopis. Umetnostni historik ljubljanske univerze, prof. Izidor Cankar, nam ga je napisal v pričujočem «Uvodu v umevanje likovne umetnosti». A to vendarle ni običajen uvod v umevanje likovne umetnosti, nekaj novega je, sistematika stila, in sicer ne stila s historičnega stališča, temveč z estetičnega. To stališče je umetnostna veda doslej prav za prav docela zanemarjala. Nedostajalo je jasne opredelitve pojmov. Tu torej je posegel Cankar in nam skuša podati sistematiko stila brez ozira na historični razvoj. Seveda bi se dalo govoriti o tem, ali more umetnostna veda kot historična znanost tako docela izločiti historični element, ali ni li vendarle vsaka umetnina izčrpno umljiva samo iz svojega časa in v zvezi z vso ostalo kulturo. Cankar pravi sam, da hoče pokazati «logičnost» in «organično funkcionalnost» zakonov umetniškega ustvarjanja in njuno ozko zvezo s splošno človeško duševnostjo. Ampak ali ni človek umljiv edinole iz svojega časa in v zvezi s celokupno kulturo svojega časa? In istotako pač tudi njegova dela! A bilo bi nepravilno, če bi od Cankarjeve knjige hoteli zahtevati nekaj, česar pisatelj sploh noče nuditi. Za kar je avtorju šlo, pokaže najbolje kratek izvleček vsebine. Pred pravo sistematiko stila je uvrščena razprava neumetnostnih vidikov pri opazovanju umetnin, kot so zgodovinska ali starinska vrednost dotičnega dela ali njegov pomen za umetnostno zgodovino. Prava sistematika stila, ki jo je Cankar naslovil «Umet-

nina kot organizem», je obsežna predvsem v «predmetu in snovi». Tu se poučiš o pojmi idealizma, impresionizma in ekspresionizma. Zadnja dva pojma sta obdelana morda preveč na kratko, dasi se dandanes ravno o teh največ razpravlja. Nato sledi poglavje o «oblikovanju telesnosti», v katerem so «ploskoviti, plastični in slikoviti stil» obrazloženi jasno in določno. Odstavki o «oblikovanju prostora», o «brezprostornem, omejenem in brezmejnem pozorišču», nadalje o «figuralni (vezani, tektonski in svobodni) kompoziciji» ter o «vsebinski umetnine» tvorijo zaključek. Kdor se hoče informirati o temeljnih pojmi likovne umetnosti, danes resnično ne more vzeti v roke jasneje in umljujeje pisane knjige, kot je Cankarjev «Uvod». To je fino občuteno, v visoki meri pobudno delo očitno krepke samostojnosti svojega notranjega jedra, ki se sme smatrati kot potrebno dopolnilo naših običajnih umetnostnozgodovinskih priročnih knjig in ga zato treba najtopleje priporočati. Seveda nihče, kdor knjigo rabi, kot omenjeno, ne sme pozabiti, da estetsko gledanje samo še ni nudi polnega in resničnega umetniškega užitka, marveč šele v zvezi z zgodovinskim načinom gledanja, torej iz dobe in časa. Da pripomnim še nekaj pro domo, moram samo obžalovati, da Cankar ni upošteval antične umetnosti. In vendar imamo tu, in nuce vsaj, malone vse probleme, s katerimi se je pečala srednjeveška in novejša umetnost.

Zunanja oprema knjige je v resnici odlična. Zaradi svojega jasnega in okusnega tiska, kakor tudi zaradi velikega števila dobro izbranih in v tisku vsevprek izvrstno podanih slik se knjiga samo še bolj priporoča.

Balduin Saria.

Knjige «Goriške matice». — (Konec.)

Damir Feigel: P a s j a d l a k a! Roman. Gorica 1926. Str. 126. Feigel nam je natočil že pred leti — davnimi, bi skoraj rekel — «Pol litra vipavca» in se nam predstavil «Tik za fronto», kjer je nosil «Klobuk po strani» in je zašel tudi med «Domače živali», odkoder bi človek menil, da ni daleč do — «Pasje dlake». Pa je vendar. Pasja dlaka, da imamo originalen, senzacionalen avanturno-humorističen roman, po kakršnih hlasta danes staro in mlado! Nič ne de, če so botrovali Jules Verne, Conan Doyle, Maurice Lebranc, Edgar Burroughs in še Daniel Defoe, avtor se jih ne sramuje, odkrito se z njimi postavlja in meri svoje moči. Reči moram, da še precej uspešno. Znano je, da gre leto za letom v Aleksandrijo in Kairo mnogo slovenskih deklet z Goriškega. Doslej je porabil ta motiv v njegovi senčni posledici Bevk v «Kajnu», od solnčnejše strani pa Feigel. V Kartumu, «sudansko Sovodnje, stisnjeno med bregova obeh Nilov» ga označa pisatelj, živi v svojem dvoru James Freeman, učenjak, poročevalec «Timesa», ki ga ureja njegov prijatelj Bradford. «Freeman je sprejel brez vsakega ugovora vsiljeno mu nevesto z ono mirnostjo, ki ne zapušča nikdar Angleža, in se je ločil z enako hladnostjo od nje», a vendar ni brez ženske v hiši. Gospodinji mu hči njegovega bratranca — Biljanka Anica in občevalni hišni jezik je — slovenščina, za katero se navduši in se je začne učiti celo poštar Hawken. Freeman je vesel in ker je «posluh in veselje do petja poddedoval po svoji materi — Slovenki», ve, da sta «dva Slovenca — tercet, trije Slovenci — pevsko društvo», pa bi rad oživotvoril mešan zbor in postreže Hawkenu s slovnico in slovarjem in še z dvema novejšima romanoma. Poštar je bil prinesel Freemanu brzojavko prijatelja Bradforda, naj se izvežba v Kairu za pilota. Freeman ne vpraša čemu, temveč se koj odpravi v Kairo, kjer ima tudi svoj dom po očetu, in izve tam iz pisma Bradfordovega, da aranžira upravni odbor «Timesa» aeroplansko ekspedicijo v — pragozd, ki naj jo iz-